

דברים עשה חוקיה המלך, על שלשה הודו
 לו ועל שלשה לא הודו לו *נירר עצמות
 אביו על משה של חבלים והודו לו כיחת נחש הנחשת והודו לו גנו ספר
 רפואות והודו לו ועל שלשה לא הודו לו קיצץ דלתות של היכל ושיגרן למלך
 אשור ולא הודו לו סתם מי גיחון העליון ולא הודו לו עיבר ניסן בניסן ולא
 הודו לו :

יתר ששה

[י] הלכה זו היא תוספתא²⁷, אבל ראיתי לפרשה
 ג"כ לפי שיש בה תועליות. ספר רפואות. היה
 ספר שהיה בו סדר רפואות במה שאין מן הדין²⁸
 להתרפות בו, כגון מה שמדמין בעלי "הטלסמאת"
 שאם עושין "טלסם"²⁹ בסדר מסוים מועיל לחולי
 פלוגי וכיוצא בזה מדברים האסורים, ומחברו לא
 חברו אלא על דרך הלימוד בטבעי המציאות לא
 כדי להשתמש במשהו ממה שנכלל בו, וזה מותר
 כמו שיתבאר לך שדברים שהזהיר ה' מלעשותם
 מותר ללמודם ולדעת אותם, כי ה' אמר לא תלמד
 לעשותם³⁰ ובא בקבלה אבל אתה למד להבין
 ולהורות³¹. וכאשר קלקלו בני אדם וגתרפאו בו
 גנו. ואפשר שהיה ספר שיש בו הרכבת סמים
 המזיקין כגון סם פלוגי מרכיבין אותו כך, ומשקין
 אותו כך, וגורם למחלה זו וזו, ורפואתו בכך וכך,
 שכשיראה הרופא אותם המחלות ידע שסם פלוגי
 השקוהו ונותן לו דברים נגדיים שיצילוהו, וכאשר
 קלקלו בני אדם והיו הורגין בו גנו. ולא הארכתני
 לדבר בענין זה אלא מפני ששמעתי וגם פירשו
 לי ששלמה חבר ספר רפואות³² שאם חלה אדם
 באינו מחלה שהיא פנה אליו ועשה כמו שהוא
 אומר ומתרפא, וראה חזקיה שלא היו בני אדם
 בוטחים בה³³ במחלותיהם אלא על ספר
 הרפואות, עמד וגנו. ומלבד אפסות דבר זה ומה
 שיש בו מן ההזיות, הנה ייחסו לחזקיה ולסיעתו
 שהודו לו סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא
 לגרועים שבהמון. ולפי דמיונם המשובש והמטופש
 אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא
 מאותו הצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שהסיר
 בטחונו מה', והיו שוטים יאמר להם, כי כמו
 שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר
 להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך גודה

לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחולתי
 כשאשתמש בה. ולא הייתי צריך לסתור פירוש
 זה הגרוע לולי פרסומו.

תסעדהו⁵, הלא יתקרב יותר בזה אל ציור השלמות, מאלו יעשה
 לו נס בפעם אחת להמציא לו מחסורו. ע"כ אמר "ואמרת בלבבך
 כחי ועצם ידי". ובציורך בהבנה אמיתית כמה כח וכמה עוצם יד
 צריך עד כדי לבא לידי חיל זה, ולכל תנועה קלה עזרת ד'
 דרושה, אז עי"ז ימשך מה שאמר "זוכרת את ד' אלקיך כי הוא
 הנותן לך כח לעשות חיל".

אמנם בנפול העם ממעלתו ונשקע בהבלי החומר ואת פועל ד' לא
 יביט⁶, אז בהרבותו השתדלות לא יכיר כלל יד ד' ויאמר כי "ידי
 הושיעה לי"⁷, ולא יבא בהנהגה טבעית אל שלמותו. ע"כ היו
 הניסים מחוייבים ומוכרחים בתחילת הכרת דעת ד' בישראל "כי
 נער ישראל ואזהבהו"⁸, אהבת הנער והילד היא הנהגה כזאת
 שלגדול אינה בכלל הנהגת האהבה. למשל אהבת הנער תהי'
 כשיתן אביו מחסורו משלו, ושל הילד הקטן תהי' כשיתן ג"כ
 לתוך פיו, ושל הגדול תהי' האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל
 להנות מיגיע כפו וחריצותו. ע"כ משובחים [מאד] הם הניסים
 בזמן ילדות האומה (מאד), והביאו את התכלית של דעת ד'
 וקרבתו, מה שלא היתה ההנהגה הטבעית יכולה להביא בשום
 אופן. אבל בהיות העם נעלה בהכרתו, אז טוב מאד שיתרגל
 בהנהגה שתביא אותו להחליף כח ולעסוק בשלמות וחריצות,
 בהרמת קרנו ככל הפרטים החמרים והמוסריים, מפני שיוכל כבר
 לשאוב דעת את ד' ממקור הטבע התמידי, "שאו מרום עיניכם
 וראו מי ברא אלה וגו"⁹. ע"כ במלחמת העי, שכבר היו ישראל
 מלומדים בניסים, ודעת ד' היתה קרובה ללבבן, היה דבר טוב
 ושלמות במה שעסקו הם עצמם בהצלחתם. כי בודאי שלמות
 גדולה היא לאדם בהיותו עסוק לבדו בהצלחתו, כדברי הג"ד
 סעדי ז"ל⁹ שאם היתה שלמות להשיג שלמות בלא השתדלות של
 היתה הנהגת השי"ת לתן ג"כ שלמות הנפש בלא השתדלות של
 תורה ומע"ט. אמנם בימי גדעון שירד העם פלאים במצבו
 הרוחני ושכח אל מושיעו, [לא] היתה ההנהגה הטבעית לישועתו
 (אינה) מביאה אל המטרה, ע"כ הי' צריך למעט בהשתדלות
 טבעית, וכביאור הפסוק "פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי
 הושיעה לי"¹⁰.

ומעתה נבין שלפי מצב המוסרי של ישראל אחר ימי אהז,
 שהיתה רבה העזובה ע"י השתדלותו הרעה לשכח את העם את
 שם ד' ית' ואת תורתו, מצא שאפי' ההשתדלות הלאומית שהיא
 משוכחת בכל עת, הזמן גרמא להנהיג שיהי' כל הבטחון על
 השי"ת כי לא יטוש את עמו¹⁰, למען ישוב העם להרגיש יד ד'
 אשר עליהם, ע"כ במפלתו של סנחריב אמר¹¹ אני אין בי כח
 לא לרדוף ולא להרוג אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה.
 ומניעת הכח היתה מניעה של כח מוסרי שבכלל ישראל בעת
 ההיא, שלא ישיג תכליתו כ"א ע"י נס גלוי של מניעת כל
 השתדלות. והנה גאולתן של ישראל בכל דור בעת צרתם, וכן
 הגאולה העתידה, אפשר היא שתהי' התחלתה בניסים

קמג. מאי "והטוב בעיניך עשיתי". אר"י אמר רב שמסמך
 גאולה לתפילה, ר"ל אמר שגנו ספר רפואות. דרכי הבטחון
 הם שלמות האנושית, אמנם הם נחלקים, הבטחון הפשוט אם
 השעה צריכה לכך שיעשה נס, או מצד האדם המעלה שראוי
 לכך, אבל הבטחון התמידי הוא להיות כוטה בד' שיעזרהו
 בהשתדלותו. והנה אצל עיניי הכלל מצינו סתירות, לפעמים
 השתדלות משובחת ומחוייבת ולפעמים תחשב חסרון. למשל
 מצינו במלחמת העי' היתה כולה מלאה השתדלות ע"פ ד'
 ולעומת זה במלחמת גדעון נאמר לו "רב העם וגו' פן יתפאר עלי
 ישראל לאמר ידי הושיעה לי"², והוצרך למעט בהשתדלות
 טבעית. והדברים ניכרים שתלוי במצב המוסרי של העם,
 שתכלית כל סיבוב ההנהגה כולה היא להביא את אור דעת ד'
 במילואה לעולם, למען ימשכו מזה כל הטובות הזמניות
 והנצחיות הנמשכות מידיעת ד' לאמתתה. והנה כשהאדם או העם
 בכללו עומד במצב מוסרי גבוה, אז הלא מההנהגה הטבעית
 שהולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, יכיר ביותר יד ד',
 כדברי הר"ן בדרשותיו³ ע"פ "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי
 עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח
 כו"⁴, שבהתבונן האדם כי החיים הטבעיים וכל מסיבותיהם,
 הכל ערוכים מאת ד' ית' לתכלית הנשגבה של השלמות
 האנושית, הנה יותר יכיר את קונו כשמספיק לו צרכיו בדרכים
 טבעיים, שצריך ע"י השתדלות רבה מצדו בחכמה ובדעת ובכח
 גופני ונפשי. והנה יד ד' אתו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו

ונפלאות, כימי צאתך מארץ מצרים¹², או שתהי' ההתחלה טבעית כדחזו¹³ בכמה מקומות, שתהי' הצלחתן של ישראל קמעא קמעא. ולפי דברינו הדבר תלוי במצבן של ישראל הרוחני, כי בהיותנו דבקים ביראת ד' בשמירת המצוות ותלמוד תורה, שמוזה יתישרו המדות ונועם האמונה ודעת ד' ימלא את הלב, אז היא שלמות גדולה תחשב אם נהי' אנחנו העוסקים במצוה זו של הרמת קרן ישראל. ובודאי תפארת גדולה והדר לאומי הוא לנו בהיותנו אנחנו העוסקים בבנין בית ישראל, מצד שלמותינו הלאומית שנמשכת מזה ושלמות העולם כולו. אמנם אם מצב ישראל הוא בשפל, בהיותם רחוקים מתורה ומדעת ד', אין התכלית נמצאת ע"י גאולה טבעית כלל, וצריך הטוב המעותד לבא בהתחלתו ג"כ ע"י גאולה ניסית. ודברים טבעיים לא יצליחו במצב כזה, פן יגרמו הריסה יתירה במצב המוסרי שהוא התכלית.

והנה סמיכת גאולה לתפילה תלמידינו כי גאולתינו תבא רק מיד ד', ועלינו לדעת זאת מפני שידעת ד' הנשגבה הבאה מן הגאולה היא הנקודה התכליתית שלה, ע"כ עלינו לדעת שהגאולה סמוכה מן התפילה והפקת רצון מד'¹⁴. אמנם בהיותנו במעלה רמה בעבודה ושלמות, הגאולה סמוכה בדעתנו לתפילה, כמו שהיא באמת גם בהיותה בדרכי הטבע והשתדלותינו. אבל בהשפל מצבינו בעונינו וריחוקינו מהשלמות של דעת ד', אז אין הגאולה סמוכה לפי ערכינו לתפילה רק בהיותה בדרך נס. ע"כ חזקי' השתדל לעשות הטוב בעיני ד', דהיינו מה שמפיק אל התכלית המוסרית, אע"פ שלפי המובן האנושי אינו טוב, דהיינו שסמן גאולה לתפילה, ובזמנו היתה הסמיכות הזאת מחייבת למעט ההשתדלות הטבעית לגמרי, עד שעלתה בידיו המדרגה העליונה של הבטחון. ורבי לוי מוסיף שלא זה שהתאמץ עבור הטוב המוסרי לפי הזמן בדברים הלאומיים, כ"א גם במצב החיים הפרטיים השתדל להשלים את החסרון העקרי של ההתרחקות

מדעת את ד' באופן כזה שאינו ראוי להנהגה תמידית, והוא במה שגנו ספר רפואות, והוא כדי שיבקשו רחמים כדברי רש"י¹⁵, אף שהרבה הרמב"ם¹⁶ להשיב ע"ז, כי השתדלות הרפואה אינה מעוט בטחון, כ"א תוספת בטחון והכרה למי שהבין בחכמתו וחסדו את השכל לחקור ואת היסודות הרפואיים להשתמש בהם. אבל בראותו ששם שמים נשתכח ע"י מעלו של אהז, מצא כי יותר ירויה העם בהטבתו המוסרית ע"י שיתרגל לבקש הצרכים הנוגעים עד הלב, שהיא רפואת חולי מאת ד' ע"י תפילה, ממה שיפסיד מחסרון החיפוש בדרכי הרפואה הטבעיים. ע"כ זהו הטוב בעיני ד', ומקבלת מאד לבקשתו להתרפא בדרך נס למעלה מן הטבע, למען יהי' הוא לאות לישראל לשוב לבקש את ד', עד שיתרומם שכלם לדעת את ד' ג"כ בדרכי הטבע שהוא כולו פועל ד' ומעשה ידיו. והנה אם נהי' זכאים, לפ"ז תוכל להיות מצדינו הגאולה טבעית ובאה ע"י השתדלותינו, והניסים יבאו עכ"פ להשלמת האנושיות הרחוקה בכללה מדעת ד', טרם תגלה לה הניסיות. או גם להשלים אותנו במעלה יותר גבוהה ונכבדה.

ובמרומי שמים מעל, בגני העדנים העליונים והתחתונים, במחשכי הארץ היותר אפלים, בשאול ואבדון ובכל חרישות רשע וכסל, בעריצות של מושלים, עריצים גם משכילים וצדיקים, ובמזימות של מנהלי סיעות פוליטיות, בצבאות-מרומים, ובהכילי אורים עליונים שכולם אומר כבוד, — בכל גבורת זרעיד¹⁷ אשר בבנין סוכת דוד הנופלת נגלתה. לא אך להציל את הנפש הפרטית או גם הכללית מסבוכי החיים החמריים, ולרוממה אל הקודש היא מגמתה, כי אם לכונן את הקודש עצמו, ליסד מוסד ממלכת אל חי העולמים בכל מרחבי עולמים. חלילה לנו להשאיר את הטבע במעמדו השפל, מבלי לקשרו בקשר-הקודש אשר לאור עולם שבאוצר חיים¹⁸, שבו דוד מלך ישראל חי וקיים¹⁹. לא חלישות-כה הוא זה מה שישועתם של ישראל היא קמעא-קמעא²⁰ כי אם גבורת-גבורות²¹, כביריות עליונה המקפת כל וממלאה את הכל, והמחשבה באיתנויותה, לפי עומק גדולת תלמודה, לפי חדור הכרעת בינתה, ולפי גדולת טהרת אדירות רצונה, המשוגב בשגוב אלהי, היא היא המרוממת את הטבע וכל תוצאותיו, את השמים וארץ וכל אשר בהם. כל חללה של רשות²² העליונה, שגוילי רקיע וקני חורשתא ודיו ימי אינם מספיקים לכתוב אותה²³, כולה מוכרתת היא להגלות בתור גלילים אחדים לאותה מכונת-הקודש הנאדרה כתבנית המרכבה, "היא החיה אשר תחת אלהי ישראל", אשר חזה אותה הנביא גם בגולה על נהר כבר²⁴. ובתוך החומר העב הזה — אור מלא עדון-קדש רווי טללי לשד חי אורות הבויים ממרומי עליוני קדש קדשים שורה, ומכל שרעף קטן, היוצא מפציצות נגהות הללו, מתמלאה כל נשמה חיי-עולמים. תשובה, תפילה, תורה, צדקה ומעשים טובים, בטחון. בד' עדי-עד, ונהרה עליונה מאור צור ישראל, וממשלת-עולמים על כל תוכני עלילות, "מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים"²⁵, מעוטר באור גבורה של מעלה, ש"מלאכי-צבאות ידון ידון"²⁶ מחיל חיל גבורתה, וזאת גבורת-העז ששירת-ישראל מתעטרת בה, "שמים וארץ ירננו לשמה, יערות ימחאו כף להנעימו"²⁷. אור השלום זורה הוא הלאה את כל מחשכי-המארה של "צרירת-האחיות"²⁸ אשר לעולם הגלוי והנסתר ו"רהל ולאזה"²⁹. בלא שום קנאת אשה מאחותה שתיהן בונות את בית-ישראל³⁰ "אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצה, וכל חבליו בל ינתקו, כי אם שם אדיר ד' לנו, מקום נהרים יאורים רחבי-ידיים,